

Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19.st.

Kad je talijanski književnik hrvatskoga podrijetla Nikola Tommaseo 1839. pohodio Dubrovnik, zapisao je: "Dubrovnik je možda jedini grad gdje se istodobno gaje tri jezika; talijanski govore čistije no u mnogim talijanskim gradovima, na hrvatskom su stvorili vlastitu književnost, a latinski književnici su im čuveniji nego svi talijanski zajedno"¹. Osamnaesto stoljeće i prva polovina devetnaestoga razdoblje je u kojem je latinski postupno prestao biti dominantnim jezikom europskoga znanstvenog mišljenja i umjetničkog izražavanja; ipak, u Dubrovniku, gradu iznimno bogate trojezične književne tradicije, oslonjene na zapadnoeuropske, osobito talijanske utjecaje, i dalje se intenzivno pisalo na latinskome, a njegovi latinisti koji su živjeli u Italiji proslavili su se brojnim književnim ili znanstvenim radovima: polihistor Ruđer Bošković, za života smatran jednim od najvećih znanstvenika, ostavio je i bogat pjesnički latinski opus; Benedikt Stay prozvan je 'drugim Lukrecijem' nakon što je u heksametrima obradio Descartesovu i Newtonovu filozofiju; dugogodišnji profesor retorike na Rimskom kolegiju Rajmund Kunić, vrsni epigramatik, ostvario je najuspjeliji prijevod *Ilijade* na latinski; četvrti isusovac u nizu, Bernard Zamanja, potpisuje latinski prijevod *Odiseje* i grčkih bukoličara; Marka Faustina Galjufa smatralo se najizvrsnijim improvizatorom u Europi njegova doba; među brojnim pjesnicima koji su djelovali u samom Dubrovniku istaknuo se Džono Rastić koji je u svojim satirama ismijavao pomodarstvo suvremenog društva i zagovarao tradicionalne vrijednosti. Književnost na latinskome prvi procvat doživljava u humanističkom petnaestom stoljeću, a drugi u osamnaestome zahvaljujući ponajprije četvorici latinista u Rimu; on se neoklasicističkom poetikom nastavio u devetnaestom stoljeću. Latinska poezija u to doba supostojala je s onom na talijanskom i hrvatskom; ona je mahom prigodna, potaknuta nizom društvenih zbivanja, osobito u prvoj polovini stoljeća. Nakon pada Dubrovačke Republike 1806. u sljedećem desetljeću smijenile su se francuska i austrijska vlast; u to se vrijeme pojedinačnim ili u zbirke sabranim pjesmama obilježavaju za sredinu važni događaji kao što su dolasci vladarskih namjesnika i posjeti careva, imendani i rođendani, vjenčanja i sprovodi, rođenja i smrti, bolesti i ozdravljenja, pobjede i porazi u ratu, mlade mise i korizmene propovijedi, imenovanja redovničkih provincijala i ustoj-

¹ Skurla, Stijepo: *Ragusa – Cenni storici*, Zagreb, 1876., str. 59. Preuzeto iz: Stojan, Slavica: "Tommaseo u Dubrovniku", *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 30, Dubrovnik, 1992., str. 127.

ličnja biskupa, porinuća brodova i pomrčine sunca, objavljivanja knjiga i nabava novih tiskarskih slova. Već sam pregled kataloga rukopisa koji se čuvaju u dubrovačkoj Znanstvenoj knjižnici i u Knjižnici Male braće – ograničimo se na te dvije za dubrovačku latinsku književnost najbogatije biblioteke – ukazuje na to da je riječ o više od tri stotine i šezdeset zavedenih rukopisa koji sadržavaju latinsku prigodnu poeziju nastalu u devetnaestome stoljeću.² S druge strane, premda nas ovdje u prvom redu zanima naša rukopisna baština, cjelovitu sliku o prigodnoj poeziji ne bismo mogli dati ne uzimajući u obzir tiskana djela, tim više što upravo početkom stoljeća nakon nekoliko pokušaja u Dubrovniku počinje s radom jedna uspješna tiskara. Do 1848. dubrovačke latinske prigodnice tiskane su (najčešće u višejezičnim zbirka, ali i zasebno) u stotinu i dvanaest izdanja.³ Broj pjesnika autora prigodne poezije (bilo da pišu samo na latinskom ili i na latinskom) nadilazi brojku pedeset. Samim prigodnicama pak kao da broja nema.

Vještini prigodničarskoga stihotvorenja dubrovački su se pjesnici učili već u školi. O tome nam svjedoče razni zapisi o oblicima nastave, aktivnostima i predavanom gradivu, kojih također ima u rukopisnom fondu knjižnica. Važniji su se društveni događaji obilježavali književnim akademijama za koje su učenici sastavljali stihove pod paskom svojih profesora retorike na pijarističkome kolegiju. Povod je mogla biti primjerice smrt Marije Ludovike d'Este, žene cara Franje I., 1816., nastup Antuna Jurića na biskupski položaj 1831. ili posjet civilnog i vojnog namjesnika Dalmacije Wenzela Lilienberga 1833. Nakon uvodnoga govora učenici su deklamirali pjesme – u manjem broju hrvatske, više talijanskih, te latinske: *carmina*, elegije, epigrame, ekloge, ode, jambe i hendekasilabe. Ovo je ujedno slika pjesničkih oblika u kojima je pisana dubrovačka prigodna poezija na latinskome. Riječ je nužno o kraćim formama jer tako zahtijeva okazionalnost, jedno od temeljnih obilježja prigodnoga pjesništva; prigoda naime traži neposrednu reakciju u kratkom roku.⁴ Najviše je elegija i epigrama; manje *carmina* u heksametrima i oda u alkejskoj i safičkoj strofi, te hendekasilaba.

Iz razdoblja francuske uprave i mnogobrojnih laski nositelju titule *duc du Raguse*, Napoleonovu generalu Augusteu Marmontu, i njegovim generalima i upraviteljima (Lauristonu, Molitoru, Garagninu) izdvajamo epigram koji je 1810. napisao Bernard Zamanja (1735. – 1820.) i kojim se, što je jedna od

² Usp. Kastropil, Stjepan: *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik*, knjiga II., Dubrovnik, 1997.; Brlek, Mijo: *Rukopisi Knjižnice Male braće u Dubrovniku*, Zagreb, 1952.

³ Usp. Jurić, Šime: *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis. Pars I: Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita. Tomus I: Index alphabeticus. Tomus II: Index systematicus*. Zagreb, 1968-1971.

⁴ O obilježjima prigodnoga pjesništva usp. Jovanović, Neven: "Pjesnikovanje Antuna Molnára oko 1848.", *Dani hvarskog kazališta XXIV*, Split, 1998., str. 444-445.

glavnih značajki prigodnica, obilježava društveno važan događaj, "vjerojatno najznačajniji projekt francuske vlasti u Dubrovniku, put od Pila do Gruža, čija je izgradnja definitivno izmijenila odnos grada i zapadnih predgrada"⁵. Još od Stacijeve zbirke *Silvae* latinska poezija opisuje velika djela umjetnosti i arhitekture da bi posredno hvalila one pod čijom su vlasti nastala; tako je i ovaj epigram panegirik Marmontu, koji gradu daje potreban i koristan objekt, i Napoleonu, zaslužnu što je izabrao takva generala:

De via ab urbe Gravosium usque jussu ducis Marmontis strata

Pervia quae fueram capris, nunc apta vehendis

Marmonidae cura sum via facta rotis:

NAPOLEO sic namque Duces legit, omnis ab illi

*Ut decor, et vitae floreat utilitas.*⁶

U ovom epigramu riječ ima sama cesta, te govori u svoje ime, kao što u Propertijevoj elegiji 1,16 govore vrata (*ianua*), jednako opisujući svoje stanje oprekom *quam fueram – nunc*. Jedan od materijalnih predmeta koji također može preuzeti funkciju stvarnoga govornika umjesto osobe još od *Palatinske antologije* (7,82) jest i grob, *tumulus*. Takvih epigrama ima i u dubrovačkome korpusu, i to na grčkom, budući da je jedan od prigodničara, Niko Andrović (1798. - 1857.), pisao pjesme i na tom jeziku. Njegov pogrebni epigram u smrt Toma Krše koncipiran je dijaloški kao razgovor putnika i groba.⁷ Andrović je svojim prilogom sudjelovao i u zbirci svadbenih pjesama u kojoj su 1826. dubrovački pjesnici sipali konvencionalne želje i hvale inače omraženom ruskom konzulu, Srbinu Jeremiji Gagiću, kad se ženio Dubrovkinjom Eustahijom Lučić.⁸ Androvićevi su "pojidruzi" zatim njegov grčki prevodili na latinski, hrvatski, talijanski i francuski; za potonje je bio zaslužan Andeo Maslač (1772. - 1838.), dominikanac koji se jednakim žarom klanjao Franji I. kao i prethodno Napoleonu i koji je francuski jezik svojih prigodnica u jednom trenutku jednostavno zamijenio njemačkim. Zbirka Gagiću imala je na svojem početku moto ili epigraf, i to citat iz 64. Katulove pjesme, epilija o svadbi Peleja i Teptide. Tim stihovima (*Quare agite optatos animi coniungite amores! / Accipiat coniunx felici foedere diuam, / dedatur cupido iam dudum nupta marito*. (64, 372-374)) naglašava se tendencija zbirke: izricanje dobrih želja za brak i pohvala zaručni-

⁵ Vuković, Goran: "Preobrazba Dubrovnik početkom 19. stoljeća", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 24, Zagreb, 2000., str. 43.

⁶ *Urbani Appendini ... Carmina. Accedunt selecta illustrium Ragusinorum poemata*. Ragusii, 1811., str. 286.

⁷ *In morte di Tommaso Chersa. Versi*. Ragusa, 1826.

⁸ *Per le faustissime nozze del sig. cavaliere Geremia Gaguitsch ... colla signora Eustachia Lucich Versi*. Ragusa, 1826.

ka. Također se citiraju stihovi antičkog uzora koji s tekstovima koji slijede stoje u značenjskoj i intonacijskoj vezi u zborniku iz 1815. u kojem se slavi pripojenje Dubrovnika Austriji⁹: prema Horaciju (*Odae* 5,3) novoga se vlada- ra Franju I. proglašava Jupiterom i božanskim Augustom. Vješti stihotvorac Antun Krša (1779. - 1838.), koji je umio pisati latinske stihove i tako da tvore akrostih (primjerice: *Franciscus Caesar; Franciscus Augustus valeat*), za ovu je zgodu složio *Prozopopeju* u kojoj poput ljudskog bića govori grad Dubrovnik, u devedeset i četiri heksametra i šest rečenica ukupno, pri čemu prva rečeni- ca, u kojoj se Ragusa prisjeća sretnih dana svoje slobode, mira i ugleda po- sebno na diplomatskom i kulturnom polju, pa jadikuje zbog nevolja prouzro- čenih francuskom vlašću te slavi austrijskog cara koji joj je ponovno donio vedre dane, zauzima čak pedeset i jedan stih.

*Prosopopeia Rhacusae ad Caesarem Antonii Chersa
inter Arcades Salimbi Megaridis. Carmen.*

*Quae quondam fatis longe felicibus usa
Jure meo et propria gentem dititione regebam
Virtute insignem, summa et pietate, fideque
Spectatam late et fama, non extera jussa,
Non sortem adversam perpessa, nec arma, nec ignes,   5
Nec saevas bellantum iras, vultusque minaces;
Gratabarque mihi, quae longa in pace fruebar
Omnigenis secura bonis, totoque petitis
Orbe opibus (tanta est nostrae sollertia gentis),
Ingeniorum altrix nullius laudis egena,   10
Non Phoebos, doctis non atque ignota Camoenis;
Quodque omnes aequo reges venerabar honore,
Quodque Deos omni cultu, votisque colebam,
Regibus et fueram, Divis gratissima et ipsis:
Quae mox, martigena Gallo mea sceptrum tenente,   15*

*Indomitos cui nempe animos in corde gerenti
Addiderat vires concepta in pectore dudum
Spes, fore, ut Europae regnis sceptrisque potitus
Post orbi sua jura daret legesque subacto;
Quem Belga interea, Batavusque et Gallia forti   20
Felix prole virum, tellus atque Itala Regem
Rite salutarat, Germanae et maxima pubis
Pars meliorque opibus, belloque et pace potentes
Helvetii assuerant rerum appellare Patronum;
Fracta animis, discerpta odiis, subituraque triste   25
Excidium, fleram longum, noctesque diesque
Indulgens lacrimis, ingenti et victa dolore,
Seu mea, flos gentis, raperetur in arma juvenus
Instructura rates nautis ad bella paratos;
Sive, meis impar fortunis, grande juberer   30
Pendere vectigal, quod vel vix pendere possit
Dives opum divesque agris terrasque per omnes
Exercens late propriis commercia fatis
Una vel Europae gens altera; sive viderem   35
(Quum semel atque iterum dura obsidione tenerer)
Convulsa ignivomis in praeceps alta domorum
Tormentis vasta collabi tecta ruina;
Quasque mea eximia gens struxerat arte, vehendis
Mercibus, apprime puppes, laus unde, decusque
Crevit, opumque meas vis ingens fluxit in oras,   40
Partim subductas portu marcescere inertis,
Hostili abduci partim trans aequora dextra:
Illa eadem, Austriaca praestantibus Alite pennis
Illyricas obeunte oras, hoste undique victo,
Depulsoque loco, felici sorte potiri   45*

⁹ *Alla sacra cesarea regia apostolica maestà di Francesco I., imperatore d' Austria, re d' Ungheria, Boemia, etc. etc. etc., per la riunione della provincia di Ragusa all' impero, poesie. Ragusa, 1815.*

Et didici, et potui, quando et Pax candida terris
Longum absens, pleno gaudens et Copia cornu,
Quaeque perosa nefas, hominum malefactaque, Virgo
Ultima Coelestum terris migrarat in astra,
Me quoque neglectam tot post discrimina rerum 50
Respexere, diesque mihi indixere serenos.
Et jam rura colit tranquilla per otia arator,
Quin timeat, campis ne barbarus ingruat hostis,
Et ferro sata laeta, sacro populetur et igni:
Jam totis repetit gnarus compendia terris 55
Mercator, celerique secat maria alta carina,
Quin usquam praedo occurrat, vel tendat eunti
Insidias, rapturus opes, quas ille laborem
Per multum caris peperit solatia gnatis:
Sunt et doctrinae, sunt et sua praemia laudi. 60
Salve, o Austriacae spes prima et gloria gentis,
Salve, o Rex idem, Dux idem maxime, et idem
Austriadum, FRANCISCE, Pater, qui me modo iniquo
Vexatam misere fato, excindique timentem
Juvisti auxilio facilis, quin, unde timere 65
Desinerem rebusque meis, pubique meorum,
In tua jura tuam, meque in tua regna recepsti!
Ecquid, ubi potui dici tua, et urbibus, unde
Austriaci constat moles pulcherrima Regni,
Inserta, aeterna coepi clarescere laude, 70
Quid mihi, quidve meae timeam, tutissima, genti,
Quandoquidem, quodcumque velis, potes unus, et idem
Nil, nisi quod suadet fas certum, jusque severum,
Vis fieri, fierique sinis; teque insuper omnes
Europae populi et reges, ceu Numen, adorant, 75

Magnanimum experti, quotquot socialia certis
Junxerunt tecum studiis in foedera dextras,
Experti invictum, si quis tentaverit armis?
Ecquid non potius sperem, quando omnia patris
In populos, lata quos tu ditione gubernas, 80
Officia exerces, Patriae Pater atque vocere?
Tu solio sublime sedes: stant ordine circum
Hinc Verum, et vitae reatrix Prudentia, Dis et
Mortales aequans hilari Clementia vultu;
Hinc Pietas, et cana Fides, et nescia flecti 85
Justitia a lacrimis: Virtutum caetera turba,
Quae tua tecta colit, Caesar, te stipat utrinque:
Stant populi ante pedes, pendentque ex ore loquentis,
Incipis ut leni, quae condis grandia corde
Consilia, eloquio vulgare, et dicere leges, 90
Eximias leges, Ratio quas sanxit et Aequum:
Fama supervolat, clamatque: Hic Maximus ille est,
Quem regum exemplar voluit Rex esse Deorum,
CAESAR: age Indigeti, gentes, age plaudite vestro.

Kršina pjesma može poslužiti kao primjer funkcionalnosti prigodnice: ovoj vrsti poezije nije bitna estetska kvaliteta, nego njezina funkcija da navede vrijednosti, prije svega moralne i političke, koje su u društvu na cijeni, te da ukaže na događaj koji je potvrda tih vrijednosti te je stoga za društvo i pojedinca u određenome trenutku važan. *Prozopopeja* propagira mir i vladavinu zakona i prava, koje će Dubrovniku donijeti uključivanje u Austrijsko Carstvo, i pomoću toposa *aurea aetas* najavljuje napredak trgovine, bogaćenje i sigurnost koja će pak omogućiti procvat učenosti. Oko cara stoje personificirani Verum, Prudentia, Clementia, Pietas, Fides, Justitia i ostale Virtutes; njega se prisposobljuje božanstvu i naziva *Pater Patriae*, a ime mu je, kao što je u prigodnicama redovit slučaj, pisano verzalom.

1817. izgrađen je u Dubrovniku brod u vlasništvu braće Senkića; budući da je bio ne samo prvi dubrovački jedrenjak duge plovidbe i najveći brod ikad izgrađen u gruškome brodogradilištu nego i početak obnove zapuštenoga du-

brovačkog brodarstva, njegovo je porinučje bilo iznimno važan i svečan događaj za stanovnike grada. Jedrenjak je kršten imenom *Bete*, nadimkom slavnoga matematičara Marina Getaldića (1568. - 1626.). Ni ovom prilikom dubrovački prigodničari nisu zakazali. Nastala je još jedna zbirka, koja je dvije godine poslije i tiskana u Italiji¹⁰, s trinaest latinskih, tri talijanska i četiri hrvatska pjesnička sastava, pri čemu se među latinskima ističe "eidyllium" *Navis Ragusina* Marka Faustina Galjufa (1765. - 1834). Koncipirana je kao sličica svečanosti upriličene u gruškoj luci, tijekom koje prepirke o imenu novoga broda rješava *poeta clarissimus* Bernard Zamanja. On prvo odbija čast da se brod nazove njegovim imenom te, osvrnuvši se na stradanje Dubrovnikana u francuskoj okupaciji – kako bi izrekao hvalu Franji I. – a zatim na velika ime na dubrovačke latinističke filozofije, znanosti i pjesništva (Staya, Boškovića, Kunića i Baglivija), presuđuje na koncu da se brod ima nazvati *Bete*. Prijedlog je oduševljeno prihvaćen, i nakon svećenikove molitve jedrenjak bude porinut u pokorene valove. Ostali latinski pjesmotvori po svojem su sadržaju propemptici, pjesme kojima se nekoga ispraća na put, te su puni izjednačavanja s mitskom Argo i zaziva za *secunda fata, cursus faciles, fortuna magistra, copia omnium bonorum*. Često su takve želje iskazane i u imperativnom obliku (pr. *I, Ratis, i longinqua novi pete littora mundi*¹¹ kod U. Appendinija ili *Semper et ad patrios salva redito sinus*¹² u B. Zamanje), no nikakve dobre želje i rječite hvale nisu pomogle dugo očekivanom brodu braće Senkića, jer je on već na istoj prvoj plovidbi nažalost doživio havariju.

Jedan od najproduktivnijih prigodničara kojega vezujemo uz devetnaestostoljetnu dubrovačku kulturu bio je Urban Appendini (1777. - 1834.), Talijan koji je, kao i 1792. njegov brat Franjo Marija, 1795. stigao u Dubrovnik kako bi predavao na pijarističkome kolegiju; boravio je u gradu do 1824., kad je premješten u Zadar. I dok je u Zadru deset godina u nizu tiskao prigodnice *in die natali Francisci I.* (to su redom: carmen, elegija, phaleucium, idila, oda, pa idila, jampski senari, ecloga militaris, idila i elegija)¹³, još za boravka u Dubrovniku objavio je zbirku *Carmina* kojoj je dodao antologiju dubrovačkih latinista¹⁴. Od većeg broja pjesama nastalih nekim povodom, izdvajamo onu s najneobičnijim: odluka Senata iz 1803. da nabavi nova slova za tiskaru. Događaj je Appendini iskoristio da u elegiji dā elogije više dubrovačkih latinista i, od pisaca na narodnome jeziku, Gundulića, autora jednog od najvažnijih

¹⁰ *Nave Ragusea distinta col nome del relebre antico matematico Marino Ghetaldi componimenti Latini, Italiani ed Ilirici*. Italija, 1819.

¹¹ Isto, str. 11.

¹² Isto, str. 9.

¹³ Jurić, Šime: nav. dj., *Tomus I: Index alphabeticus*, str. 23-24.

¹⁴ *Urbani Appendini ... Carmina. Accedunt selecta illustrium Ragusinorum poemata*. Ragusii, 1811.

djela hrvatske barokne književnosti, epa *Osman*.

Osman je u 19. st. doživio i svoj prijevod na latinski, iz pera pripadnika dubrovačke vlasteoske obitelji Vlaha Getaldića (1788. - 1872.), koji je uza sve svoje službe u državnoj upravi stigao ispisati još neke prijevode i dvadesetak podebljih rukopisnih svezaka u kojima se nalazi, primjerice, preko tri tisuće soneta i vjerojatno jednak broj latinskih pjesama od kojih su mnoge prigodnice.¹⁵ Njegova je rodendanska čestitka Ferdinandu I. (car od 1835. do 1848.) iz 1838. oda, prigodničarski oblik *par excellence*, u dvadeset i četiri safičke strofe:

In die natali Ferdinandi I. Imperatoris et Regis P. F. A.

Ode

Sacra lux votis, resonansque plausu

Surgit en fulgens roseo nitore,

Exilit fausto Padus, Ister, Aenus

Cæsaris ortu.

Huc ades lauro redimita frontem,

Et modos plectro graviore querens,

Luce tam sancta, mea Musa, dignum

Dic, age, carmen.

Fama victorem celebrat secundo

Militem bello, horrida cruentum

Cede, crudeles minitantem et iras

Morte sub ipsa.

Ille num verax peritura nunquam

Gloria. Hanc solum tibi vindicare

Victor humanus, generosus ausit

Hoste subacto.

Fama præstantem ingenio virum acri

Letteris clarum, studiisque doctis,

Facta naturae evolventem et artis

¹⁵ AMB 1051 – 1067.

<i>Tollit ad astra.</i>	20
<i>Viribus fidens nimium et paratis, Templa si quando Superum beata Instet audaci penetrare nisu Mentis ocellus.</i>	
<i>Ceu foret solis radiantis igne</i>	25
<i>Percitus, mox obruitur tenebris Miscet hinc expers face vera falsis, Sacra profanis.</i>	
<i>Fama sic legum veteres latores, Qualis aut Spartę fuerat Lycurgus, Vel Solon Graijo sapiens athenis Laudibus effert.</i>	30
<i>Eęre et insculptę pateant tabellę Horret en natura, pudorque honestum Candit os, nec lance Themis manere Sustinet equa.</i>	35
<i>Sepius nempe evehit immerentis Fama, virtutis speciem decoram, Quum ferant prę se, illaquentque vulgus Unica Virtus.</i>	40
<i>emicat cui religionis almę Lumen, heroem parit excolendum Erigit terris, locat atque Olympo Ob benefacta.</i>	
<i>Festis excelsa Austriadum Potentum</i>	45
<i>Sic domus Magno veniens Rudolpho, Quę suę heroes soboli recenset Ordine longo.</i>	
<i>Inter hos cęlo rutilens sereno</i>	

<i>Jam novum sidus magis, et avita, Luce Franciscus propria refulget, Par sibi tantum.</i>	50
<i>Bellicus turbo, gravis et cruore Civium, occasu reboans tremendum, Ingruit vastam minitans ruinam Pubi Alemannae.</i>	55
<i>Quisnam opem tanto ferat in periclo? Hostium vindex animosus arma Conteret, priscam patrię quietem Restituitque.</i>	60
<i>Equa vinci nescia Cęsarıs mens Arduis in rebus, et insolenti Temperata a lętitia, proculque fastu, Sorte favente.</i>	65
<i>Non secus belli imperium gerentem Albis, et Rhenus, Rhodanusque, et illum Sequana experti, caput erigentes Obstupuere.</i>	70
<i>Dignus at hęres Genitoris orsa Recta Fernandus sequitur tuendo; Mira quem Divum similem Patri cle- mentia reddit.</i>	75
<i>Insuber plaudit, Venetusque gaudens Ister hos plausus iteratque, et orbis; Excipit mihi reducem triumpho Lęta Vienna.</i>	
<i>Fama proclamans Patrię parentem Laude Fernandum merita coronat; Ipse nam pacis populo fideli</i>	

<i>Commoda pręstat.</i>	80
<i>Intus exercet bobus arva cultor</i>	
<i>Serica dives mage fronde; mutat</i>	
<i>Institor cęlum, impavidusque nauta</i>	
<i>Prępete penna.</i>	
<i>Artium custos sapientiori</i>	85
<i>Justa doctrine tribuens benignus</i>	
<i>Clara virtuti haud renuit modeste</i>	
<i>Pręmia Cęsar.</i>	
<i>Qui dies ergo niveus refulsit,</i>	
<i>Cęsari primus, sacer esto ubique</i>	90
<i>Faustus et semper redeat, novoque</i>	
<i>Lumine plenus.</i> ¹⁶	

Već u prvoj kritici nalazi se spomen rijeka (Pada, Dunava i Inna) kao historijski topos u kojem rijeke metonimijski stoje za krajeve kojima teku; ti se krajevi raduju caru. Slijedi invokacija: pjesnik moli Muzu da pjeva pjesmu uzvišenu i dostojnu predmeta. U dijelu u kojem se redaju pohvale cara slave se njegovi ratni uspjesi, oštroumlje, učenost te sklonost prema umjetnosti, najavljuje pobjeda prave vjere, a u zakonodavstvu ga se uspoređuje s Likurgom i Solonom. Ističe se njegovo podrijetlo iz kuće koja počinje Rudolfom, pa *ordine longo* dolazi do posljednje, nove zvijezde na nebu, Franje I., do njegove vojničke vještine, mudrosti i pohoda do Labe, Rajne, Rhone i Seine. Njegovu se sinu Ferdinandu pak raduju Milano, Venecija, Dunav i Beč, Fama ga proglašava ocem domovine, poljodjelac i mornar rade u miru, a, što je osobito važno, car ne uskraćuje nagrada zaslužnim umjetnicima. Na završetku, u posljednjoj strofi, nalazi se čestitka u kojoj se imperativno caru želi da mu rođendan bude svet, sretan i svjetlom ispunjen dan. U tom se postupku iskazuje reprezentativnost kao još jedno temeljno obilježje prigodnice, i to na ovaj način: autor nastupa u ime zajednice i u pjesmi nema njegova subjektivnog iskaza. Preko njega cijela zajednica vidi vladara u najboljem svjetlu i časti ga dobrim željama.

Istomu je caru, ali i njegovu prethodniku ocu Franji I., britanskoj kraljici Viktoriji i ruskoj carici Katarini II. ode upućivao Baro Prospero Bettera (1770. - 1852.). Njegove su prigodnice bile vrlo popularne i doživjele su više izdanja

¹⁶ ZKD 811: [Latinisti dubrovački XVIII - XIX st.], str. [31]-[35].

i prijepisa. Jedan od tih prijepisa načinio je prigodničar i prepisivač rukopisa Marko Marinović (1791. - 1871.): u svojoj privatnoj zbirci pjesama različitih autora, koju je otvorio 1815., zabilježio je Betterinu odu povodom rođendana Franje I. koju je 1834. objavio "Foglio di Zara". Pred odom nalazi se članak u obranu prigodne poezije. Autor čije nam ime nije evidentirano nazvao je kritičare prigodne poezije robovima pedanterije, namrštenim Zoilima, zlokobnim i mušičavim gavranima. Oni frkću nosom i podrugljivo se smiju hladnoj, kratkotrajnoj i pedantnoj poeziji punoj općih mjesta i gotovo bezvrijednoj; no autor im zamjera što svoju načelnu ocjenu primjenjuju na sve takve sastavke, iako, naime, svatko zna da su najljepše Horacijeve ode bile upravo prigodne i nosile na početku Augustovo ime, te da je Pindar svoje ode ispjevao povodom Olimpijskih, Pitijskih i Nemejskih igara u pohvalu pobjednika.¹⁷

No u kasnijoj povijesti književnosti apologeti prigodne poezije bili su uistinu rijetki. Stihotvorcima prigodničarima predbacivale su se "kićene fraze, mirisne hiperbolične pohvale" i "slavljenje u kojem ne poznaju granica" (Kasumović)¹⁸, hladno i ukočeno versifikatorstvo "bez pjesničke snage i invencije" (isti)¹⁹, nazivalo ih se "pjesnicima i nepjesnicima" čije se prigodničarstvo "grdno razbuhalo" (Lozovina)²⁰, koji su živjeli "u iluziji latinizma", a stihovi im pali "na razinu prigodnog retoričkog vježbanja" (Kombol)²¹, te su "bez veće stvaralačke snage i bez osobna zamaha" išli "utršim stazama" (Bogišić)²², a njihova poezija "postaje običaj, izraz puke dokonosti, poetika besposlenstva" (Stojan)²³. No koliko god kod te poezije izazivao odbojnost dojam da su prigodničari bili pjesnici zatvoreni u svoje male svjetove u kojima kao da doista nisu imali važnijega posla nego igrati se perom²⁴, prije svega treba istaknuti činjenicu da se tako duboko u 19. st. ni u jednoj zemlji nije zadržala jednako produktivna književ-

¹⁷ ZKD 279: *Miscellanea ossia raccolta di varie poesie scelte di alcuni antichi e moderni autori classici, fatta da Marco Marinovich li 5 maggio 1815.*, str. 122-123.

¹⁸ Kasumović, Ivan: "Dubrovački pjesnici i propast dubrovačke slobode", *Vienac*, XXXIV, 23, Zagreb, 1902., str. 363.

¹⁹ Kasumović, Ivan: "Dubrovački pjesnici u XIX. vijeku prije ilirskoga preporoda", *Nastavni vjesnik*, XII, 1, Zagreb, 1904., str. 119.

²⁰ Lozovina, Vinko: *Dalmacija u hrvatskoj književnosti*, Zagreb, 1936., str. 203.

²¹ Kombol, Mihovil: *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb, 1961., str. 393. i 392.

²² Bogišić, Rafo: "Književnost prosvjetiteljstva" u: Franičević, Marin, Švelec, Franjo, Bogišić, Rafo: *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 3, Zagreb, 1974., str. 346.

²³ Stojan, Slavica: "Berneska poezija u Dubrovniku na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće", *Analitički Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 31, Dubrovnik, 1993., str. 133.

²⁴ *Dum nihil habemus maius, calamo ludimus*, piše na jednom dubrovačkom rukopisu iz 1810. Prema: *Hrvatski latinisti*, knjiga I, prir. Gortan, Veljko i Vratović, Vladimir, Zagreb, 1969., str. 19.

nost na latinskome. Rečeni ponovni dubrovački uzlet obično se objašnjava željom pjesnikā da se internacionalnim jezikom lakše približe ostatku Europe, no to vjerojatno nije bio jedini razlog. Na posljertku moglo bi se reći da su u prigodničarskom neoklasicizmu "aristokratizam duha" koji je u Dubrovniku živio nešto duže od aristokratske Republike i kultura koja je počivala na starome humanističkom studiju i besprijetkornoj klasičkoj naobrazbi posljednji put odjeknuli pred nadolazećim novim vremenom koje je sa sobom nosilo drukčije svjetonazorske vrijednosti i rasap dotadašnjih kulturnih normi.

Kao za svaku temu koja se dotiče dubrovačke kulturne povijesti 19. st., i za ovu je dragocjen izvor podataka – podataka prvenstveno anegdotalne prirode – historiografsko-literarno djelo *Dubrovačke slike i prilike* u kojima je o razdoblju između 1800. i 1880. pisao Josip Bersa²⁵. U spomenutom djelu zabilježeno je da je Bernard Zamanja «slavio austrijskog Franja I., prepjevavši ode, spjevane u slavu Napoleona»²⁶; da su pijaristi, čiji su kolegij Francuzi izbacili iz stare zgrade da bi u nju smjestili vojnu bolnicu, priredili literarnu akademiju u čast – Marmontu²⁷; da je Urban Appendini svake godine tiskao latinsku pjesmu povodom careva rođendana²⁸; da su pjesme Luka Didaka Sorga (1776. - 1865.) bile podvrgnute strogoj cenzuri koja je uklonila svaki domoljubni iskaz, pa tako i odu u čast hrvatskoga preporoditelja Ljudevita Gaja, koji je 1841. pohodio Dubrovnik²⁹; da je Vlaho Getaldić latinske epigrame slao Idi von Düringsfeld, njemačkoj književnici koja je 1853. i 1854. boravila s obitelji u Dubrovniku³⁰; da je, na koncu, franjevac Pacifik Radeljević, pjesnik, prepisivač i prevoditelj grčkih i rimskih klasika, svako jutro slao po jedan hrvatski ili latinski epigram Ivanu Stojanoviću³¹, svećeniku koji se bavio dubrovačkom povijesti i kulturom, te je u svojoj *Dubrovačkoj književnosti*³² dao panoramu poznoga dubrovačkog klasicizma. Stojanović, koji se rodio 1829., a umro 1900., pisao je i latinske stihove. U Znanstvenoj knjižnici čuva se rukopis 555 s posvetnim pjesmama biskupu Josipu Marčeliću, te rukopis 824 s njegovim autografom pjesme prigodom posvećenja Franja Uccellinija za kotorskog biskupa. Na početku te 144 heksametra duge pjesme Stojanović već kasne 1894. istražuje što ga tjera na pisanje latinske poezije, nudeći u sintagmi *vetus morbus* jedan od mogućih razloga tako produktivnom prigodničar-

²⁵ Bersa, Josip: *Dubrovačke slike i prilike (1800. – 1880.)*, Dubrovnik, 2002.

²⁶ Isto, str. 53.

²⁷ Isto, str. 60.

²⁸ Isto, str. 117.

²⁹ Isto, str. 181.

³⁰ Isto, str. 259.

³¹ Isto, str. 260.

³² Stojanović, Ivan: *Dubrovačka književnost*, Dubrovnik, 1900.

renju 19. st. u Dubrovniku:

Dicam aliquid: pepulit me ad id haec occasio laeta;
Quamquam, risu qui sunt nostra lacessere scripta
Assueti, Antyciram me tendere saepe juberent;
Quod minime possum veterem deponere morbum,
Nec volo, si possem: tanta est insania versus! (10-14).